

Seaduskeel – katsumus või võimalus? Soome seaduskeele keerdkäigud ja kuidas neist välja tulla¹

Eeva Attila

Soome Majandus- ja Tööhõiveministeeriumi õigusloome vanemnõunik

1. Alustuseks

Soome haldusseaduses on sätestatud ametniku hea keelekasutuse nõue: ametnik peab kasutama neutraalset, selget ja arusaadavat keelt. See nõue kehtib ka seaduskeele kohta. Seaduskeelele esitatavad nõuded sisalduvad ka Justiitsministeeriumi väljaantud õiguslooja käsiraamatus², milles rõhutatakse, et seaduskeel peab olema järjekindel, veatu, täpne ja ühemõtteline. Peale selle peab seaduskeel selle käsiraamatu järgi olema tihe ja sisukas.³

Käsitlen oma artiklis mõningaid nendest soome seaduskeele probleemidest – või väljakutsetest, nagu tänapäeval tavatsetakse öelda, millega seaduskeele ja seadusloomega töötades kokku olen puutunud. Artikkel põhineb eelkõige minu enda kogemusel ja praktikas (sageli lausa omal nahal) kogetul. Allpool käsitlen probleeme tegelike⁴, seaduseelnõudest ja kehtivatest seadustest võetud näidete abil. Ma ei soovi nende näidete varal väita, et soome seaduskeele kvaliteet on kehv, kuid alati saab paremini. Ka parim autor on oma teksti suhtes vahel pime.

Pakun oma artiklis probleemidele ka lahendusi. Minu pakutavad lahendused ei ole kindlasti ainsad ja vahel võibolla koguni mitte parimad võimalikud. Seaduskeeles üldiselt ei olegi absoluutset tõde ja ühe probleemi lahendamine võib tekitada uue. Sageli tuleb leida kuldne kesktee.

Oma töös seaduskeelega olen märganud, et keele- ja juriidiline probleem on omavahel lahutamatu seotud. Seega tihtilugu on probleemid keelelis-juriidilised, nagu paljude näidete puhul märkame. Teise seaduskeelele omase huvitava joonena olen märganud, et probleemid on sarnased, kuigi keeled on erinevad. Seegi näib viitavat, et küsimus ei ole vaid keeles, vaid ka juuras. Seetõttu loodangi, et ka eesti lugeja saab näidetest aru, olgugi et ma ei tea, kuidas need eesti keeles kõlavad.

2. Pikad täiendiread

Soome seaduskeelele on omased pikad täienditised ja nende täienditised koosnevad read nimisõna ees. Need tekitavad kahte tüüpi raskusi. Esiteks muudavad need teksti raskesti mõistatavaks, kuna põhisõnaks olevale nimisõnale eelneb suur hulk täiendeid. Lugejal peab olema kannatust, et jõuda täiendirea lõpus oleva põhisõnani. Ka täiendite omavahelised seosed ei pruugi olla selged. Teiseks võivad täiendiread olla mitmeti tõlgendatavad, kuna neid saab mõnikord mitut moodi liigendada. Mida pikem täiendirida, seda suurem see oht on. Toon näiteks nimisõnale *andmed* eelneva 19-sõnalise täiendirea:

¹ Tõlkinud Justiitsministeeriumi õiguspoliitika osakonna õigusloome korralduse talituse toimetaja Mari Koik.

² Lainkirjoittajan opas. Käsiraamat on soomekeelsena saadaval <http://lainkirjoittaja.finlex.fi/>.

³ Lainkirjoittajan opas, 24.2.2–24.2.3.

⁴ Mõningaid neist näidetest on otstarbekuse huvides selle artikli jaoks siiski pisut kohendatud.

Soomes rahvaülikoolis või kehakultuuri õppeasutuses või Saamimaa õppeasutuses tasulises õppes õppiva ja õppeasutuse ühiselamus elava õpilase isiku tuvastamiseks vajalikud andmed^{5, 6}

Selle probleemi saab lahendada, kui jagada täiendrida osadeks. Sobiv võimalus seda teha on kasutada täiendlauset. Sel juhul asetub põhisõna täiendlause ette, mis hõlbustab arusaamist:

Selliste õpilaste isiku tuvastamiseks vajalikud andmed, kes õpivad Soomes rahvaülikoolis või kehakultuuri õppeasutuses või Saamimaa õppeasutuses tasulises õppes

Endiselt jääb probleemiks lause kaheti mõistetavus: ei ole aru saada, kas *tasuline õpe* kuulub ainult Saamimaa õppeasutuse juurde või ka *rahvaülikooli* ja *kehakultuuri õppeasutuse* juurde. Kahemõttelisuse saab kaotada, muutes sõnajärge või täiendite kääned, sest täiendeid ümber tõstes saab muuta nende omavahelisi seoseid. Soome keele sõnajärg on teatud seoste puhul vaba, nii et sellega saab „mängida“, 15 kääned pakuvad valikuvõimalusi (ehkki kõik käänded kõigisse olukordadesse muidugi ei sobi). Nii ka siin. Kui *tasuline õpe* käib ainult Saamimaa kohta, saab fraasi selgemaks, muutes sõnajärge:

Soomes rahvaülikoolis või kehakultuuri õppeasutuses või tasulises õppes Saamimaa õppeasutuses

Kui aga *tasuline õpe* kuulub kõigi kolme õppeasutuse juurde, saab lause ühemõtteliseks, asendades nimisõnade seesütleva käände omastavaga, millega kaks esimest õppeasutust muutuvad ühemõtteliselt *tasulise õppe* täienditeks:

Soomes rahvaülikooli või kehakultuuri õppeasutuse või Saamimaa õppeasutuse tasulises õppes

3. Grammatilised seosed

Fraaside omavahelised grammatilised seosed võivad olla ebaselged ka mujal kui täiendridades. Kõige sagedamini tekib valeses kõrvallause puhul:

*Kaardile märgitakse lõhe püüdjakvoodi omaniku nimi ja kutselise püüdja registreerimisnumber ning tema püüdjakvoodile vastav kaardi tuvastusnumber ja täht S, kui tegu on Soome lahe lõhekvoodiga.*⁷

Võib oletada, et täht S märgitakse kaardile vaid siis, kui tegu on Soome lahe lõhekvoodiga, nimi, registreerimisnumber ja tuvastusnumber aga alati. Samas jääb võimalus tõlgendada seda lauset ka nii, et kõik need andmed kantakse kaardile vaid siis, kui tegu on Soome lahe lõhekvoodiga. Nii nagu täiendite puhul, saab ka sellisel juhul probleemi lahendada, muutes sõnajärge, praegusel juhul kõrvallause asukohta:

⁵ Suomessa kansanopistossa tai liikunnan koulutuskeskuksessa taikka Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa maksullisella linjalla opiskelevien ja oppilaitoksen asuntolassa asuvien tunnistamista ja yksilöintiä koskevat tiedot

⁶ Kõik näited ei ole tõlgitud tervikuna. Eesti keelde tõlkides on lähtunud eelkõige vajadusest anda edasi näites esinev keeleprobleem. Et näited on tõlgitud ilma kontekstita, ei pruugi need alati olla terminoloogiliselt täpsed. [tlk]

⁷ Tunnisteisiin merkitään lohen toimijakohtaisen kalastuskiintiön haltijan nimi ja kaupallista kalastajaa koskeva rekisterinnumero sekä hänen lohen toimijakohtaisen kalastuskiintiönsä määrää vastaava tunnistekohtainen juokseva numero ja kirjain S, jos kyse on Suomenlahden lohikiintiöstä.

Kaardile märgitakse lõhe püüdjakvoodi omaniku nimi ja kutselise püüdja registreerimisnumber ning tema püüdjakvoodile vastav kaardi tuvastusnumber ja kui tegu on Soome lahe lõhekvoodiga, täht S.

Selles lauses tuli *kui*-kõrvallause asetada pealause keskele, mis sageli tegelikult hoopis raskendab lausest arusaamist. On üsna tavaline, et ühes mõttes hea lahendus võib olla teises mõttes halb ning ideaalset lahendust ei õnnestugi leida – nokk kinni, saba lahti. Kompromissina praegune lahendus sobib, sest kõrvallause ebamugav asukoht ei raskenda lausest arusaamist, aga kaheti tõlgendatavus kaob.

Grammatilise seose saab muuta ühemõtteliseks sõltuvalt olukorrast ka näiteks, lisades omadussõnalise näitava asesõna, nagu järgmises (enda väljamõeldud, mitte tegelikus) näites:

Kassid ja koerad, kes - > kassid ja need koerad, kes (kui *kes*-lause käib ainult koerte kohta) või *need kassid ja koerad, kes* (kui *kes*-lause käib nii kasside kui ka koerte kohta)

Näitava asesõna abil saab liigendada fraasi nii, et grammatilised seosed on selged. Mõnikord tuleb grammatiliste seoste näitamiseks sõnu korrata:

Mustad kassid ja koerad - > mustad kassid ja mustad koerad (kui tahame öelda, et mõlemad on mustad; kui vaid kassid on mustad, saab muuta sõnajärge: *koerad ja mustad kassid*).

Soome seadustekstis saab kasutada ka nummerdatud loetelu, mis annab samuti võimaluse grammatilised seosed liigenduse abil selgemaks muuta:

Mustad 1) kassid; 2) koerad või 1) mustad kassid; 2) koerad

4. Sätete omavahelised seosed

Peale grammatiliste seoste võivad olla ebaselged ka seadusesätete omavahelised seosed. Sätted ei tohiks olla omavahel vastuolus, kuid vahel näib see siiski nii olevat:

Tuleb langetada vähemalt 1500 vähemalt kahesentimeetrise kännudiametriga tüve hektarilt. Põhja-Soomes tuleb langetada vähemalt 1000 vähemalt kahesentimeetrise kännudiametriga tüve hektarilt.⁸

Põhja-Soome puhul on esimene ja teine säte omavahel vastuolus, sest esimene säte kehtib kogu riigi kohta, kaasa arvatud Põhja-Soome. Selles näites on üsna selge, et teine säte peab olema erand esimesest. Seda on väga lihtne märkida, kasutades siduvat määrsõna *siiski*⁹:

Tuleb langetada vähemalt 1500 vähemalt kahesentimeetrise kännudiametriga tüve hektarilt. Põhja-Soomes tuleb siiski langetada vähemalt 1000 vähemalt kahesentimeetrise kännudiametriga tüve hektarilt.

Siduvate määrsõnade ja muude sidentide abil on ka muidu hea osutada tekstisisestele seostele. Näiteks saab sõnaga *lisaks* näidata, et järgnev säte on eelmise sätte täiendus.

⁸ Kohteelta tulee kaataa vähintään 1 500 kantoläpimitaltaan vähintään kahden senttimetrin paksuista runkoa hehtaarilta. Pohjoisessa Suomessa kohteelta tulee kaataa vähintään 1 000 kantoläpimitaltaan vähintään kahden senttimetrin paksuista runkoa hehtaarilta.

⁹ Toimetuse kommentaar: Eesti seaduskeeles sõna *siiski* üldiselt ei kasutata. Eesti seadustekstis sõnastatakse see lause arvatavasti, kasutades sõna *erandina*, nt *Erandina esimesest lausest langetatakse Põhja-Soomes vähemalt 1000 vähemalt kahesentimeetrise kännudiametriga tüve hektarilt* vms.

5. Umbisikuline tegumood ja muud tegijata tarindid

Soome seaduskeeles kasutatakse tihti umbisikulist tegumoodi. See võib tekitada probleeme, kuna seda kasutades jääb ebaselgeks, kes on tegija – soome keel nimelt ei võimalda umbisikulises tegumoes tegijat märkida. On siiski oluline eristada olukordi, kus umbisikuline tegumood tekitab probleeme, ja neid, kus see raskusi ei tekita. Soome seaduskeelele on näiteks omane, et tegija ilmneb umbisikulisele lausele eelnevast isikulisest lausest. Samas on umbisikuline tegumood eriti problemaatiline olukorras, kus sättes on kaks tegijat ja umbisikulise tegumoe kasutamine ei võimalda neid tegijaid üksteisest eristada. Ühtlane umbisikulise tegumoe kasutamine suunab lugejat arvama eelkõige, et tegija on kogu aeg sama:

Kui vahetamisest teatatakse hiljem, võidakse uut meedet asuda rakendama ja muudatuse kohast keskkonnanähtist makstakse järgmise [...] aasta algusest alates.¹⁰

Lugeja elu saab siin lihtsustada, muutes kaks esimest umbisikulist tarindit isikuliseks. Kolmas tarind ei tekita ka umbisikulisena probleeme, kuna tsiteeritud sättele eelnevast sättest selgub, kes keskkonnanähtise maksab.

Kui põllumajandustootja teatab vahetamisest hiljem, võib ta uut meedet asuda rakendama järgmise [...] aasta algusest alates. Keskkonnanähtist makstakse sel juhul nimetatud aasta algusest alates.

Peale umbisikulise tegumoe on soome keeles muid tarindeid, milles tegijat ei ole nimetatud, sest alus ei ole lauses kohustuslik (tegijata, sh nn nessesiiivsed laused, mis on soome seaduskeeles tavalised kohustuslikkuse väljendamiseks). Teisest küljest võib vahel olla ka nii, et kuigi lauses on alus, ei ole see tegelik tegija. Järgmises näites väljendatakse kohustuslikkust tegijata lausega:

Igas vallas tuleb kontrollida piirkonna vähemuste osalemisvõimalusi ja elutingimusi.¹¹

Selles näitelause on lihtne muuta kohamäärus *igas vallas* tegijaks, millega saab selgemini väljendada, et kontrollimine on justnimelt valla, mitte mõne muu vallas tegutseva isiku ülesanne:

Igal vallas tuleb kontrollida oma piirkonna vähemuste osalemisvõimalusi ja elutingimusi.

6. Viitamine

Küllap on kõik seaduskeelega kokku puutunud inimesed märganud, et õigusaktis on ohtralt viiteid teistele sätetele. Viidete probleem on selles, et lugeja peab nende tõttu lugemise katkestama ja vaatama, mis viidatud sättes sisaldub (selles võib olla ka uus viide – mõnikord moodustub ringviide). Keeleliselt võivad viited muuta lause keerulisemaks sellega, et pikendavad juba niigi pikka täiendirida. Viitamisest ei ole siiski mitmel põhjusel võimalik täielikult loobuda – see on vajalik muu hulgas sätete omavaheliste seoste näitamiseks olukorras, kus tegu ei ole järjestikuste sätetega (vt eespool sätete omavaheliste seoste tähtsuse kohta). Mõnikord saab siiski viite täiesti ära jätta: ei ole vaja rääkida §-s 1 sätestatud kassist, kui muid

¹⁰ Jos vaihtamisesta ilmoitetaan myöhemmin, uuden toimenpiteen toteutus voidaan aloittaa ja muutoksen mukainen ympäristökorvaus maksetaan seuraavan sitoumusvuoden alusta alkaen.

¹¹ Lisäksi jokaisessa kunnassa tulee seurata alueen vähemmistöjen osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehitystä.

kasse õigusaktis ei käsitletagi (teisest küljest võib lugejale mõnikord olla kasulik teada, kus täpsemalt kõnealuste kasside kohta kehtiv säte asub). Järgmises näites ei ole sätet võimalik mõista viidatud, eespool asuvat sätet lugemata:

*Eespool lõikes 1 sätestatud ei kohaldata hoidlatele, mida kasutatakse lühikest aega.*¹²

Et lõikes 1 on sätestatud kohustus varustada hoidlad hoiatusmärgisega, saaks selles näites hõlpsalt asendada viite viidatud sätte sisuga:

Hoidlaid, mida kasutatakse lühikest aega, ei pea varustama hoiatusmärgisega.

7. Modaalsed väljendid^{13, 14}

Õigusaktide sisu on lubamine, õiguste andmine ja kohustamine, seega on loomulik, et seadustekstis on palju modaalseid, eelkõige lubavaid, õigusi andvaid ja kohustavaid väljendeid. Modaalsus on nähtusena väga mitmetahuline ja seaduskeele modaalsete väljenditega on üksjagu probleeme, nii keelelisi kui ka juriidilisi. Esmajoones võib seadustekstist aeg-ajalt leida väljendeid, millest ei selgu, kas tegu on kohustuse, loa või piiranguga. Näiteks piirang või keeld võib olla kirja pandud kui kohustus, st kasutatakse nn nessessiivi, kuigi tegu ei ole kohustusega.

Sõiduk (sm on ohitettava) vasakult.^{15, 16}

Säte justkui kohustaks sõidukist mööda sõitma, kuigi tegelik eesmärk on piirata möödasõidu võimalusi nii, et see saaks toimuda ainult vasakult – teisisõnu keelata möödasõit paremalt. Sel juhul tulekski kasutada kohustava lause asemel piiravat või keelavat:

Sõidukist tohib mööda sõita vaid vasakult.

Või: *Sõidukist ei tohi mööda sõita paremalt.*

Mõnikord võib piiravana (nt *tohib vaid, võib üksnes* vms) kirjutatud säte olla mõeldud erandina kohustavast sättest:

*Hoiatusmärk (sm on sijoitettava) sõidurajast paremale või paremale üles. Eriolukorras võib märgi paigaldada ka sõidurajal olevale platvormile, sõidurajast vasakule või sõiduraja kohale. [...] Märgi võib paigaldada üksnes sõidurajal olevale platvormile, sõidurajast vasakule või sõiduraja kohale järgmistel juhtudel ...*¹⁷

Näites on esiteks sätestatud, kuhu hoiatusmärk (kindlasti) tuleb panna (sõidurajast paremale või paremale üles) ja kuhu selle lisaks võib panna (sõidurajal olevale platvormile, sõidurajast vasakule või sõiduraja kohale). Järgmine säte näib olevat eelmisega vastuolus, kuna selle järgi

¹² *Edellä 1 momentissa säädettyä ei sovelleta säiliöihin, joita käytetään työssä lyhyitä aikoja.*

¹³ Suur soome keele grammatika <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php> määratleb (§ 1551) modaalsuse kui semantilise kategooria, mis hindab olukorra tõenäosust ja teostumisvõimalusi.

¹⁴ Eesti keele seletav sõnaraamat: modaalsus – kategooria, mis väljendab kõneleja vahekorda lausesisuga ja lausesisu vahekorda tegelikkusega. [tlk]

¹⁵ *Ajoneuvo on ohitettava vasemmalta.*

¹⁶ Eesti keeles nn nessessiivi ei ole, seetõttu jäetakse see näidetes tõlkimata. Eesti keelde tõlkides tuleks kasutada *peab-/tuleb-tarindit*. [tlk]

¹⁷ *Varoitusmerkki on sijoitettava ajoradan oikealle puolelle tai sen yläpuolelle. Erityisestä syystä merkki voidaan sijoittaa lisäksi ajoradalla olevalle korokkeelle, ajoradan vasemmalle puolelle tai ajoradan yläpuolelle. [...] Merkki voidaan sijoittaa yksinomaan ajoradalla olevalle korokkeelle, ajoradan vasemmalle puolelle tai sen yläpuolelle ...*

ei või teatud olukordades märki panna mujale kui sõidurajal olevale platvormile, sõidurajast vasakule või sõiduraja kohale – vähemalt võimaldab sätte sõnastus seda nii tõlgendada. Selgem oleks siduva määrsõnaga *siiski* osutada seosele eelmise lausega ehk näidata, et tegemist on erandiga eelmisest lausest (vt eespool) ja lisaks kasutada sõnastust, mis väljendab kohustuse puudumist (*ei pea*).

*Hoiatusmärk (sm on sijoitettava) sõidurajast paremale või paremale üles. Eriolukorras võib märgi paigaldada ka sõidurajal olevale platvormile, sõidurajast vasakule või sõiduraja kohale. [...] Märki ei pea siiski paigaldama mujale kui sõidurajal olevale platvormile, sõidurajast vasakule või sõiduraja kohale järgmistel juhtudel ...*¹⁸

See, et kasutatakse vale modaalsust, ei ole modaalsete väljendite ainus probleem. Modaalsete lausete probleemid põimuvad sageli muude probleemidega. Järgmises näites – nagu ka eelmises – jääb sätete omavaheline seos ebaselgeks. Teisest, modaalsest lausest ei selgu, kas tehniline sidevahend on ainus võimalik teabe edastamise võimalus või üks mitmest:

*Õppekorraldaja teatab teabe säilitajale isikule antud õppurikoodi. Koodi võib teatada tehnilise sidevahendi abil.*¹⁹

Asjatundlik lugeja muidugi teab, et avaliku teenistuse tegevuse avalikkust käsitlevas seaduses on ette nähtud, et võimalus edastada teave tehnilise sidevahendi kaudu tuleb sätestada eraldi. Sätte mõte on selles, et muude võimaluste kõrval võib teabe edastada ka tehnilise sidevahendi kaudu. Lugejal oleks aga abi, kui see oleks otsesõnu nii öeldud. Seda oleks lihtne teha, lisades sõna *ka*:

Õppekorraldaja teatab teabe säilitajale isikule antud õppurikoodi. Koodi võib teatada ka tehnilise sidevahendi abil.

Mõnikord võib kohustavat sõnastust näha olukordades, kus tegemist ei ole kohustusega, vaid pigem õigusega. Järgmist näidet võib lugeja tõlgendada nii, et toetuse taotlemine on kohustuslik:

*Tunnustatud puu- ja köögiviljatootjate organisatsioonil ja sellesse mitte kuuluval tootjal (sm on haettava) toetust Maaeluametist.*²⁰

Loomulikult ei pea keegi toetust taotlema, kui ta ei soovi. Minu arvates ei ole probleemiks üksnes vale modaalsuse valik, vaid ka see, et ühte lausesse on üritatud mahutada kaks sätet: esiteks sätte selle kohta, kellel on õigus (aga siiski mitte kohustus) toetust taotleda, ja teiseks sätte selle kohta, millisest ametiasutusest toetust taotletakse. Selgem on, kui kirjutada kaks eri sätet:

Toetust taotletakse Maaeluametist. Toetust võib taotleda tunnustatud puu- ja köögiviljatootjate organisatsioon ja sellesse mitte kuuluv tootja.

¹⁸ Eesti seadustekstis sõnastatakse see lause arvatavasti järgmiselt: *Erandina paigaldatakse märk üksnes sõidurajal olevale platvormile, sõidurajast vasakule või sõiduraja kohale järgmistel juhtudel ..* [tlk]

¹⁹ Opetushallitus antaa tiedon tallentajalle tiedon henkilölle annetusta oppijanumerosta. Tieto voidaan antaa teknisen käyttöyhteyden avulla.

²⁰ Hyväksytyyn hedelmä- ja vihannesalan tuottajaorganisaation ja tällaiseen tuottajaorganisaation kuulumattoman tuottajan on haettava tukea Maaseutuvirastolta.

Kui tähelepanelikult lugeda, näeme, et ka nüüd ei sätesta esimene lause sõnaselgelt, et tegemist on võimalusega toetust taotleda. Tegemist ei ole modaalse lausega, st ei öelda otse, et toetust *võib taotleda*. Seda seetõttu, et sellist sõnastust oleks võimalik tõlgendada nii, et toetust on võimalik taotleda ka mõnelt muult ametiasustuselt. Seega on ka esimeses lauses koos kaks sätet: õiguse andev säte selle kohta, et toetust saab taotleda, ja kohustav säte selle kohta, et kui toetust taotleda, tuleb seda teha Maaeluametis. Nii puust ja punaseks ei ole sätet siiski vaja kirjutada, sest lugeja saab mõttest kindlasti aru ka mittemodaalset lauset lugedes. Omaette probleemistik on siiski mittemodaalse lause kasutamine modaalses (enamasti kohustavas) tähenduses.^{21, 22}

8. Mõistete määratlused

Minu tähelepanekute järgi on määratluste kasutamine seadustes viimastel aastatel märgatavalt sagenenud, tõenäoliselt vähemalt osaliselt Euroopa Liidu õigusaktide otsesel ja kaudsel mõjul. Ehkki määratlustega saab seadusteksti tihedamaks ja täpsemaks muuta, kipuvad need tekitama ka mitmesuguseid keelelisi ja juriidilisi probleeme.

Määratlus ei tohiks sisaldada määratletavat terminit – reegel, mis kõlab lihtsalt ja loogiliselt, aga tegelikkuses on sageli osutunud raskesti täidetavaks. Nii ka järgmises näites²³:

*Käesolevas määruses käsitatakse emisena [...] päeva seisuga vähemalt ühe korra poeginud siga ja vähemalt kaheksa kuu vanust emiseks mõeldud noort poegimata siga.*²⁴

Määratluse järgi käsitatakse seega *emisena* emiseks mõeldud siga. Selle loogikavea saab parandada, asendades *emiseks mõeldud* väljendiga, mis ei sisalda sõna *emis*:

Käesolevas määruses käsitatakse emisena [...] päeva seisuga vähemalt ühe korra poeginud siga ja vähemalt kaheksa kuu vanust poegima mõeldud noort poegimata siga.

Määratluses on siiski ka teine probleem. Nimelt õiguslooja käsiraamatu²⁵ järgi ei tohiks üldkeeles sõna erialaterminina määratleda laiemalt ega kitsamalt, kui on selle tähendus üldkeeles. Üldkeeles aga ei tähenda *emis* vaid teatud kindlas vanuses siga (keelekorralduse sõnaraamatu²⁶ järgi on *emis* täiskasvanud, tavaliselt poeginud emane siga). Probleemi tekitab see, et sätte eesmärk on pigem määrata kohaldamisala kui anda definitsioon, teisisõnu kohaldub määrus vaid teatud kriteeriumidele vastavatele emistele:

Käesolevat määrust kohaldatakse [...] päeva seisuga vähemalt ühe korra poeginud emisele ja vähemalt kaheksa kuu vanusele poegima mõeldud noorele poegimata emisele.

²¹ Seda nähtust olen uurinud oma magistritöös. E. Attila. Tässä gradussa tutkitaan ei-modaalista indikatiivia säädöskielessä. Modaalainesta vailla olevan indikatiivin tehtävät lakitekstissä. Helsingin yliopisto, 2017. https://helka.finna.fi/Record/helda_gradu.10138_225778.

²² Siin on soome ja eesti seaduskeeles erinevus. Eesti seaduskeeles väljendatakse kohustuslikkust enamasti just kindla kõneviisi umbisikulise tegumoega ehk (autori pruugis) mittemodaalse lausega. [tlk]

²³ Mulle pakuvad eriti huvi loomadega seotud näitelauseid, mille kasutamiseks nüüd lõpuks võimalus avaneb.

²⁴ Tässä asetuksessa tarkoitetaan emakolla viimeistään ensimmäisen laskentaan otetun pidetyn kirjan mukaisena kalenterikuukauden ensimmäisenä päivänä vähintään kerran porsinutta sikaa ja vähintään kahdeksan kuukauden ikäistä emakoksi tarkoitettua nuorta porsimatonta sikaa.

²⁵ Lainkirjoittajan opas, 23. osa.

²⁶ Kielitoimiston sanakirja. <https://www.kielitoimiston sanakirja.fi/>.

Peale selle, et määratlus ise ei tohiks sisaldada määratletavat terminit, ei tohiks ka ühe termini määratlus sisaldada teist määratletavat terminit ja selle määratlus omakorda eelmist terminit, nagu järgmises õiguslooja käsiraamatu näites²⁷:

Käesolevas seaduses käsitatakse:

1) digitaalse ravimireseptina ravimi määramise õigusega isiku poolt andmetöötlusseadmes koostatud ravimiresepti, mis edastatakse andmesidevõrgu kaudu retseptikeskusesse; [...]

4) retseptikeskusena andmebaasi, mis koosneb ravimi määraja edastatud digitaalsetest ravimireseptidest ja nendega seotud apteekide tarneandmetest.²⁸

Õiguslooja käsiraamatus ei anta soovitusi, mida ringdefiniitsiooniga teha. Minu arvates on kõnealuse määratluse probleem selles, et see näib sisaldavat ka materiaalõiguslikke sätteid, mida määratluses olla ei tohiks – tõsi küll, materiaalõigusliku sätte ja määratluse piir on (nii nagu mõni muugi piir juuras ja keeles) hägus. Samas võib see aidata leida lahenduse ringdefiniitsiooni probleemile – osa määratlusest saab kirjutada materiaalõiguslikuks sätteks määratlusest eraldi:

Käesolevas seaduses käsitatakse:

1) digitaalse ravimireseptina ravimi määramise õigusega isiku poolt andmetöötlusseadmes koostatud, andmesidevõrgu kaudu edastatavat ravimiresepti; [...]

4) retseptikeskusena andmebaasi, mis koosneb digitaalsetest ravimireseptidest ja nendega seotud apteekide tarneandmetest.

[...] Ravimi määraja edastab ravimiresepti retseptikeskusesse.

Määratlus peab ka muidu olema loogiline. Loogikat saab kontrollida lihtsalt, asendades tekstis termini määratlusega – teksti tähendus peaks jääma samaks. Määratlus võib olla ka sisemiselt ebaloogiline, nagu järgmises näites:

*Käesolevas määruses käsitatakse vähemalt üheaastase Soome hobusena Soome hobust, kes ei ole sugumära.*²⁹

Selle määratluse järgi on ka alla üheaastane Soome hobune vähemalt üheaastane Soome hobune, kui ta ei ole sugumära. Teisest küljest, kui tegemist on sugumäraga, ei ole ta vähemalt üheaastane Soome hobune isegi siis, kui ta on üheaastaseks saanud. Ka siin on tegemist pigem kohaldamisala sättega kui definiitsiooniga:

Käesolevas määruses vähemalt üheaastase Soome hobuse kohta sätestatud ei kohaldata siiski sugumärale.

Määratlustega seotud probleemid on sageli seotud rohkem loogikaga kui juura ja keelega. Mõnikord aga tekitab probleeme vahetegemine määratlusel ja kohaldamisala sätteil või

²⁷ Lainikirjoittajan opas, 23. osa.

²⁸ Tässä laissa tarkoitetaan:

1) sähköisellä lääkemääräyksellä lääkkeen määrämiseen oikeutetun henkilön tietojenkäsittelylaitteella laatimaa lääkemääräystä, joka siirretään tietoverkkoja käyttäen reseptikeskukseen; [...]

4) reseptikeskuksella tietokantaa, joka koostuu lääkkeen määrääjien lähettämistä sähköisistä lääkemääräyksistä ja niihin liitetyistä apteekkien toimitustiedoista;

²⁹ Tässä asetuksessa tarkoitetaan vähintään 1-vuotiaalla suomenhevoseella suomenhevosta, joka on muu kuin siitostamma.

määratlusel ja materiaaõiguslikul sätel. Kui vältida ülearuseid määratlusi, teha endale selgeks loogikareeglid ning märgata eri liiki sätete omavahelisi seoseid, saab üle juba paljudest määratlustega seotud raskustest.

9. Lõpetuseks

Käsitlesin oma artiklis mitmeid soome seaduskeelele iseloomulikke probleeme ja pakkusin välja lahendusi. Ei ole siiski kuigi mõistlik aina ja aina ükshaaval samu vigu parandada. Seepärast tuleks laiemalt mõelda, kus on probleemide juured, et siis nendega tegelda. Minu arvates on probleeme mitu.

- Seadusteksti kirjutatakse nii, nagu alati on kirjutatud, olgu teadlikult või teadvustamata.
- Seadusloomeprotsessis ei ole aega keskenduda keeleküsimustele.
- Euroopa Liidu õigusaktide keeruline algtekst mõjutab vähemalt kahel moel: a) rakendamisel võib olla riskantne, kui õigusakti sõnastus erineb Euroopa Liidu õigusakti sõnastusest; b) algtekst mõjutab tõlgitavat teksti ka teadvustamata.
- Seadusteksti kirjutaja ei pruugi probleemi märgata, näiteks sõnastuse kahetähenduslikkust, ja kui märkab, ei pruugi osata seda parandada.

Mida saaks teha? Soomes on viimastel aastatel hakatud pöörama seaduskeelele rohkem tähelepanu. Loodetavasti see huvi jätkub. Tasub õigusakti kirjutamise kehtivad tavad kriitiliselt üle vaadata ja proovida mitte võtta neid iseenesestmõistetavana. See ei tähenda, et kõik vana tuleks visata prügikasti, kuid värske pilguga vaadates võivad välja tulla kohad, kus on parandamisruumi. Sama tuleks teha ka Euroopa Liidu tasandil.

Keeletöö jaoks tuleks õigusloomeprotsessis näha ette piisavalt aega ja ressursi. On oluline tegelda keeleprobleemiga juba õigusloomeprotsessi õige varases järgus. Õigusloojatele tuleks kasuks keelekoolitus, mis aitaks neil hakata probleeme märkama ja pakuks ka lahendusi. Peamine on, et keele tähtsust õigusloometöös teadvustataks.

Õiguskeele teadusliku uurimise tulemusi võiks enam kasutada – tõsi, ka teadustööd ennast võiks enam olla. Terminoloogiatööst võiks abi olla, eriti määratluste kirjutamisel. Terminoloogiatööd ongi Soomes viimasel ajal hakatud süstemaatilisemalt tegema.

Soome seaduskeel areneb. Töö ei saa kunagi valmis. Öeldakse ju, et nii juuras kui ka keeles on harva üksainus õige lahendus. Olukorrad on mitmetahulised ja tihti on ühest küljest nii, aga teisest küljest naa. See teebki seaduskeele nii huvitavaks. Loodetavasti pakkusid minu artiklis esitatud näited lugejale kui mitte näidislahendusi kõikidele probleemidele, siis vähemalt mõtteainest.